

5. A patrisztika: Szent Ágoston.

- az eddig (1-4) bemutatott görög filozófusok határozták meg az európai **ókor** filozófiáját, amelyet a görög nyelvű területeken, majd az egész Római Birodalom területén ápoltak; a római gondolkodók a görögök hatása alatt álltak, a rómaiak nem érték el a görögök színvonalát; Jézus Krisztus tanítványai, apostolai, hívei már az ókorban terjesztik a **keresztény** tanítást, hitet → az ókori filozófia találkozik a keresztény vallással; európai **kultúránk** két hagyományban gyökerezik: az ókori és a keresztény hagyományban; amikor ezek találkoznak → új korszak: a **középkor**, a keresztény filozófia korszaka: e korszak hajnala a patrisztika, fénykora a skolasztika; a Kr. u. 2. sz. végére összeáll az Újszövetség és ezáltal a Biblia is, ahogy ma ismerjük (az Újszövetség a Biblia második része, amelyben Jézus Krisztus, Isten fiának és az apostoloknak a beszédeiről és cselekedeteiről lehet olvasni, a Biblia első része az Ószövetség, amely a zsidó vallás alapja), a 3. sz. végére hosszú és kegyetlen, de eredménytelen, sőt kontraproduktív üldözés után a Római Birodalomban elfogadják a kereszténységet és betiltják a pogány áldozatokat (lat. paganus = vidéki ember)
- **patrisztika** (lat. pater = apa, atya, többes szám: patres → egyházatyák; az apostolok korától, Kr. u. 2. sz. elejétől a 7. sz-ig): nincsen határvonal a **filozófia** és a **teológia** között, e két tudomány összefonódik: az észszerű, racionális gondolkodás és az isteni kinyilatkoztatás (a Biblia) megférnek egymás mellett, sőt egybeolvadnak: a hittel elfogadott **keresztény kinyilatkoztatás** a racionális gondolkodás alapja, kiindulópontja: azon bölcselkedni, amit hittel már elfogadtunk; az ókori filozófusok örök idő óta fennálló és soha el nem múló valóságnak tekintették a világot, a keresztény tanítás ezzel szemben Isten teremtményének tekinti a világot, amelyet Isten a semmiből hozott létre és folyamatosan fenntart a létében; de a keresztény filozófusok is az ókori filozófia fogalmainak és rendszereinek segítségével végzik a keresztény világfelfogás értelmi átgondolását és filozófiai alátámasztását, a görög filozófusok (Platón és Arisztotelész) fogalmi, világértelmező rendszerei bukkannak fel a patrisztika és majd a skolasztika keresztény filozófiájában
- **Aurelius Augustinus, Szent Ágoston** (354-430 Észak-Afrika): a patrisztika kiemelkedő, meghatározó gondolkodója; ifjúkori kicsapongás, filozófiai tanulmányok és az igazság keresése, felnőttkorban keresztény hitre térés, végül

egyházi vezető, püspök; (nem alkot egységes, szisztematikusan felépített filozófiai rendszert); latinul ír; nagy hatással volt a középkor és a reformáció gondolkodására; elején szkeptikus gondolkodó: kétségbe vonta a megismerés lehetőségét, ez kereszténnyé válásakor változott meg →

- Ágoston a bibliai kinyilatkoztatáson túl elsősorban a platóni hagyományra támaszkodik → **lételmélete**: a kiindulási alap, hogy a Biblia szerint **Isten** a világ teremtője és fenntartója → Á. egyik fő feladatának érzi: racionálisan megmagyarázni a világ Isten általi teremtését, összhangba hozni a bibliai kinyilatkoztatást a görög lételmélet fogalmaival (nem teljes tartalmával) → az érzékeinkkel és értelmünkkel felfogható világ nem más, mint Isten bölcsessége: Isten nemcsak teremtette, hanem folyamatosan fenntartja a világot, mindenütt jelen van mint szellemi lény: minden csak akkor és annyira létezik, ha és amennyire részesedik az isteni formákból (→ **Platón** idea-tana!); Isten bölcsessége magában foglalja az ideákat, az örök formákat, ezeknek a mintájára teremtette a világot; Isten szavával, Igéjével teremtette a világot, valahogy úgy, ahogy az emberi beszéden létrejön a szó értelme és valósággá válik; az ideákból vagy **örök formákból** Isten a teremtés során csíraszerű, **aktuális formákat** rejtett el a világban, az elemekben: az aktuális formák csíraszerűen magukban hordozzák a lehetséges új formákat → **fejlődés**: változik a világ, az elemek új formát kapnak, természetes folyamatok vagy emberi munka révén: pl. az őserdőből olaj lesz, az ember vasból kést készít; a világ dolgai csak azért vannak, csupán azért jók és szépek, mert részesülnek a változatlan, örök Isten létében, Isten ajándékozza a a világ létét → Istentől származik, az Ő teremtménye mind az **anyag** (a lét lehetősége, képessége a megvalósulásra), mind a **forma** (a dolgok megvalósultsága, érthetősége) [Á. ezek elé még odaállítja a tökéletes, határtalan lét és az azt lehatároló, végessé tevő lényeg fogalmát, amely az anyag és a forma dialektikus mozzanataira oszlik szét → így magyarázható az anyag végessége, teremtettsége] ≠ ókori görög filozófia: az anyag mindig volt és lesz, csak a forma jöhet létre és változhat; hasonlóan az emberi értelemben ill. a lélekben fellelhető **örök igazságok** (logikai és morális igazságok) is az isteni bölcsességnek, Isten lényének a lenyomatai → a testi és lelki világban Isten van jelen: mind az érzékelhető, empirikus világ, mind a lelki-értelmi világ Istennek köszönheti létét

- amint a lét alapja, éppúgy a megismerés alapja is Isten → **Á. ismeretelmélete**: a tudatos emberi szellemben végtelenül sokszínű képzetek alakjában van jelen a világ, a képzetek alkotják a **tudat tartalmát**; az emberi szellem önmagáról is tud: tudjuk, hogy vagyunk, létezőnk; tudatunk a világnak bennünk élő képzeleteinek az egységesítő alapja → a **szellem** a tudat tartalmának a formája: éltető, rendező, egységesítő elve; a tudat tartalma: az érzékelés adatai (jelenből és emlékezésből); ezekből az adatokból az emberi szellem világképet alkot és állást foglal velük szemben: mi igaz, hamis, szép, rút, értékes és mi értéktelen → a tudat tartalmán kívül az emberi szellemben **rendező elvként** jelen van az igazság, szépség és jóság elve: nem az érzéki, empirikus világhoz tartoznak, hanem az e feletti metafizikai világhoz, amit csak értelmünkkel tudunk felfogni; ezek az elvek változatlanok, nem az emberi szellem gyártmányai, hanem kívülről adódnak az ember számára, mint a napfény, amely a világ dolgait elárasztja és megvilágítja → az elvek és jelentkezési módjuk: megvilágosítás, **illumináció**; az Istentől származó illuminációnak köszönhetően ismerheti meg az ember, ha törekszik, az igazságot, szépséget és a jóságot → így tehet az ember szert megismerésre, alkothat szépet és cselekedhet jól, vagyis erkölcsösen: ezek az elvek és a nekik köszönhető művek jelzik az ember istenképességét (az illuminációt **Á.** akkor, ha Istenre vonatkozik, Istenről ad hírt, sugalmazásnak, **inspiráció**nak nevezi); Isten az abszolút igazság, szépség és jóság; **Isten és az ember kapcsolatát** **Á.** a megvilágosítás és a sugalmazás képével írja le: a változatlan, személyes Isten közeledik a változó emberi személyhez: az kitárulkozó isteni szeretet és a neki válaszoló emberi szeretet egybefonódik, az ember Istenhez ragaszkodva maga fölé emelkedik
- Ágoston ahhoz a hellenisztikus hagyományhoz kapcsolódik, mely szerint a **filozófia** legfőbb kérdése (és egyben feladata!): **mi a boldogság** és hogyan érhető el? **Á.** válasza: Isten, vagyis az abszolút igazság, szépség és jóság megismerése és élvezete, ami azonban csak a túlvilágon lesz majd korlátlanul lehetséges: **Isten** az egyetlen valami, amit önmagáért, **végcélként** akarnunk szabad és kell (lásd Arisztotelésznek az emberi cselekedet végcéljára irányuló kérdését!); **Á.**: „kereslek Téged, Istenem, s így a boldog Életet keresem” (Confessiones X, 20); de a világban nem lehet megtalálni Istent, a világ dolgai csak utalnak Istenre, Rá irányítják figyelmünket, mert létüket, szépségüket, jóságukat nem önmaguknak, hanem Neki köszönhetik; az emberi értelem nem

nyugszik bele a világ **változékony** dolgai, hanem a **változatlan**, örök alapot keresi; az Istenre utaló világ képzetek sokaságaként benne van az emberi lélekben és a lélekben fellelhető örök igazságok is Isten nyomai → az emberi lélek az a hely, ahol az ember rátalálhat Istenre: az **emberi lélek** (szellem) Isten képmása; önmagunk valódi megismerése Isten megismeréséhez vezet; **test – lélek dualizmus**: a lélek az ember jobbik része, a lélek jobbik része pedig az értelem (mint a klasszikus görögöknél), amely a lélek irracionális részét és a testet a legfőbb cél elérésére használja → **önismeretből istenismeret**: az ember ráésszél saját tudatára és akaratára, az ember ráésszél az érzéki tapasztalatnak, a megismerésnek a bizonytalanságára: ez a kételkedő bizonyosságkeresés elvezeti önmaga létének kétségbevonhatatlan tényéhez (ha mindenben kételkedem, még saját léteemben is, akkor is vagyok én, aki kételkedem) és ezen túllépve a teremtettség tudata által Isten létének abszolút bizonyosságához; de Istent valamelyest megismerni csak azért lehet, mert kinyilatkoztatja magát illumináció és inspiráció által, hiszen Isten minden értelmet meghalad; Á. valódi **lélekbúvár**: lenyűgözi a lélek, a belső világ határtalansága; a lélek mélyére hatol: ez az éles pszichológiai látás és a teljes őszinteség (fő műve: Confessiones = vallomások) a görögök számára idegen volt (ők az ilyesmit mitológiai képek mögé, az általánosság mögé rejtették); Á. felfedezi a tudatalattit: itt rejtőzik az, ami nem jut eszünkbe, amiről nem tudunk, de néha mégis felötlik bennünk

- Á. **etikája** = szeretet-etika: „szeress és tégy, amit akarsz”, „szeress, de azt, amit szeretned kell”; egyes dolgok arra valók, hogy élvezzük őket, mások arra, hogy használjuk őket: az **élvezetesek** boldoggá tesznek, a **hasznosak** segítenek törekvésünkben a boldogságra; a téves viselkedés: ha a hasznos dolgokat élvezni akarjuk; Isten az egyetlen dolog, amit önmagáért érdemes szeretnünk és élveznünk; tiszta **szeretet** = a lelki állapot, amely Istent önmagáért élvezi és, saját magát és embertársát pedig Istenért; aki Isten teremtményeként él, azt 3 erény jellemzi: szeretet, bölcsesség, alázat; aki önmagáért él, az a múlandó véges földi javak rabja lesz és nem tud tisztán szeretni; feladat és a boldog élet alapja: Isten és embertársainkat élvezni = szeretni, a világi javakat pedig használni
- az **időt** is filozófiai és pszichológiai vizsgálat tárgyává teszi: az idő az emberi tudat függvénye, az időből csak a jelen valós, a múlt az emlékezetben, a jövő az elvárásban jelenik meg; az ember korlátoltságában csak egymást követő

mozzanatokként tudja felfogni az időt, Isten számára azonban, aki az időt is teremtette, egyszerre jelen van az idő teljes folyama (lásd a legújabb fizikai időfelfogást) → Á. szakít az ókori ciklikus **időszemlélettel** és megfogalmazza a keresztény lineáris időszemléletet: a **történelem** a teremtés és az utolsó ítélet között zajló, Isten által irányított **üdv történet**, a történelmi események jelentőségét az adja, ami az időbeliség felett áll: az örök és változatlan isteni terv; a történelem célja, hogy a kiválasztottak az utolsó ítélet után Istennel együtt legyenek boldogságban; az államban együtt él az emberek két csoportja: azok, akik az örök dolgokat, vagyis Istent szeretik, és azok, akik az múlandó dolgokat szeretik: az első csoport = **Isten állama** (egyben Á. erről szóló művének címe), a második = **a Földi állam**; a két csoportot a szeretet iránya különbözteti meg → külső kritériumok szerint nem határozható meg, a földi életben a két csoport nem különíthető el: sem a keresztény állam, sem az egyház maga nem azonosítható Isten városával; hogy ki hova tartozik, majd az utolsó ítéletkor derül ki → Á. szakít azzal a görög politikai filozófiai hagyománnyal, amely szerint a politikai tevékenység az ember kiteljesedését szolgálja, mert az ember alapvetően államalkotó lény; Á-nál az **állam** nem a legfőbb jó megvalósításának eszköze vagy terepe, hiszen nem a külvilágban, hanem saját **lelkünk** mélyében találhatjuk meg **életünk végcélját**; az állam, még ha keresztény is, csak féken tartó, a külső biztonságot megőrzését szolgáló intézmény, amire az ember bűnbeesése miatt van szükség; az embernek szabad akarata van: ezért cselekedheti a rosszat is; **a rossz** = léthiány (Isten az abszolút lét és jó); az államot csak az teszi igazságossá, ha nem csupán saját polgáraival szemben, hanem más államokkal és azok polgáraival szemben is igazságosan viselkedik: globális perspektíva! Á. nem csupán a privát lelki boldogságot, hanem a társadalmi igazságosságot is fontosnak tartja

- [a görög mítoszokban az istenek olyanok, mint az emberek: szerelmesek, bosszúállók, irigyek, stb., az istenek az emberek képmásai; a keresztény filozófiában fordítva van: **az ember Isten képmása**, a hiányosságoktól szenvedő ember áll a tökéletes Istennel szemben, aki fel akarja emelni az embert magához]